

**DEMOKRATIK SAYLOVLAR VA KONSTITUTSIYAVIY
ISLOHOTLAR: MILLIY SAYLOV TIZIMINING XALQARO
STANDARTLARGA MOSLIGI**

Toshent davlat yuridik universiteti,

Ommaviy huquq fakulteti 2-bosqich talabasi

Xakimxo‘jayeva Sevdо Kamol qizi

sevdoxakimxojayeva@gmail.com

Annotatsiya: *Maqolada demokratik saylovlar va konstitutsiyaviy islohotlarning milliy saylov tizimiga ta'siri hamda uning xalqaro standartlarga muvofiqligi tahlil qilingan. Tadqiqotning dolzarbligi saylov jarayonining ochiqligini ta'minlash, fuqarolarning siyosiy faolligini oshirish va demokratik tamoyillarni amaliyotga tatbiq etish zarurati bilan izohlanadi. Ishning maqsadi – O‘zbekiston saylov tizimini xalqaro standartlar asosida baholash, mavjud kamchiliklarni aniqlash va ularni bartaraf etish bo‘yicha ilmiy asoslangan takliflar ishlab chiqishdan iborat.*

Kalit so‘zlar: *demokratik saylov tizimi, konstitutsiyaviy islohotlar, xalqaro huquq, saylov huquqi, huquqiy normativ hujjatlar, saylov jarayoni, fuqarolik faolligi, demokratik tamoyillar.*

Аннотация: *В статье проанализировано влияние демократических выборов и конституционных реформ на национальную избирательную систему, а также её соответствие международным стандартам. Актуальность исследования объясняется необходимостью обеспечения прозрачности избирательного процесса, повышения политической активности граждан и внедрения демократических принципов на практике. Цель работы – оценить избирательную систему Узбекистана на основе международных стандартов, выявить существующие недостатки и разработать научно обоснованные предложения по их устранению.*

Ключевые слова: демократическая избирательная система, конституционные реформы, международное право, избирательное право, нормативно-правовые акты, избирательный процесс, гражданская активность, демократические принципы.

Abstract: *The article analyzes the impact of democratic elections and constitutional reforms on the national electoral system and its compliance with international standards. The relevance of the study is explained by the need to ensure transparency in the electoral process, increase citizens' political engagement, and implement democratic principles in practice. The aim of the study is to assess Uzbekistan's electoral system based on international standards, identify existing shortcomings, and develop scientifically grounded proposals to address them.*

Keywords: *democratic electoral system, constitutional reforms, international law, electoral rights, legal normative acts, electoral process, civic engagement, democratic principles.*

Kirish

Demokratiyaning ajralmas asosiy tamoyillaridan biri fuqarolarning davlat boshqaruvida bevosita yoki bilvosita ishtirok etishidir. Ushbu ishtirok saylovlar orqali amalga oshiriladi va davlatning siyosiy tizimida muhim o‘rin egallaydi. Saylov jarayonining demokratik mezonlarga mosligi jamiyatning huquqiy ongini shakllantirish bilan bir qatorda, davlatning xalqaro maydondagi obro‘-e‘tiboriga ham ta‘sir ko‘rsatadi. Shu sababli, saylov tizimining ochiqligi, adolatliligi va inklyuzivligi demokratik taraqqiyotning ajralmas qismi sifatida qaraladi. Har qanday demokratik davlatda saylov tizimi konstitutsiyaviy asosga ega bo‘lib, u jamiyatning siyosiy va huquqiy rivojlanish darajasini aks ettiradi.

O‘zbekiston Respublikasining saylov qonunchiligi mustaqillik yillarida bosqichma-bosqich takomillashtirilib, xalqaro demokratik tamoyillarga moslashtirib borildi. Xususan, Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi, Fuqarolik va siyosiy huquqlar to‘g‘risidagi xalqaro Pakt, YXHTning Demokratik saylovlar mezonlari kabi xalqaro hujjatlar saylov jarayonining huquqiy asoslarini belgilab beradi. O‘zbekiston o‘zining saylov tizimini ushbu xalqaro standartlarga uyg‘unlashtirish

maqsadida qator konstitutsiyaviy islohotlarni amalga oshirib kelmoqda. Jumladan, saylov kodeksining qabul qilinishi, saylov jarayonining ochiqligini ta'minlash, saylov komissiyalarining mustaqilligini oshirish kabi islohotlar mamlakat saylov tizimining demokratik tamoyillarga moslashishiga xizmat qilmoqda.

Shu bilan birga, xalqaro tajriba shuni ko'rsatadiki, saylov tizimining barqarorligi va ishonchliligi uni doimiy ravishda takomillashtirib borishni talab etadi. Turli davlatlar tajribasi, xususan, Yevropa va AQShning saylov tizimlari tahlili shuni ko'rsatadiki, saylov tizimining samaradorligi qonunchilikning doimiy ravishda takomillashtirilishi va saylov jarayoniga ishonchni oshirishga yo'naltirilgan chora-tadbirlar bilan bog'liq. O'zbekiston ham o'zining konstitutsiyaviy-huquqiy islohotlari jarayonida xalqaro tajribadan foydalanib, saylov tizimining yanada demokratik va shaffof bo'lishini ta'minlashga intilmoqda.

Materiallar va metodlar

Ushbu tadqiqotda demokratik saylovlar va konstitutsiyaviy islohotlarning xalqaro standartlarga mosligini o'rganish uchun qiyosiy-huquqiy tahlil, normativ-huquqiy hujjatlarni tahlil qilish, shuningdek, rasmiy huquqiy va ekstrapolyatsiya usullaridan foydalanildi.

Qiyosiy-huquqiy tahlil usuli orqali O'zbekiston Respublikasining saylov tizimi xalqaro standartlarga muvofiqligi nuqtayi nazaridan xorijiy mamlakatlar tajribasi va xalqaro huquqiy normalar bilan solishtirilib, mavjud kamchiliklar va takomillashtirish yo'nalishlari aniqlab berildi. Normativ-huquqiy hujjatlarni tahlil qilish orqali milliy qonunchilikning saylov jarayoni bilan bog'liq asosiy jihatlari o'rganilib, uning xalqaro standartlarga mosligi baholandi hamda takomillashtirish bo'yicha ilmiy-tahliliy tavsiyalar ishlab chiqildi.

Tadqiqot natijalari

O'zbekiston Respublikasining saylov tizimini xalqaro standartlar bilan solishtirish, konstitutsiyaviy islohotlarning saylov jarayoniga ta'siri hamda demokratik tamoyillarning tatbiq etilish darajasini baholashga qaratildi. O'zbekiston Respublikasi saylov tizimi mustaqillik yillarida bosqichma-bosqich takomillashtirilgan bo'lsa-da, uning xalqaro standartlarga to'liq moslashuvi davom

etayotgan jarayondir. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, so'nggi yillarda mamlakatda saylov tizimining ochiqligi va inklyuzivligini oshirish bo'yicha muhim konstitutsiyaviy va institutsional islohotlar amalga oshirildi. Jumladan, 2019-yilda Saylov kodeksi qabul qilinishi saylov jarayonining huquqiy asoslarini mustahkamlashga xizmat qildi. Ushbu kodeks xalqaro tajribaga asoslangan holda saylovchilarning huquq va erkinliklarini kengaytirish, saylov komissiyalarining mustaqilligini ta'minlash hamda saylov jarayonining shaffofligini oshirishga qaratilgan qoidalarni o'z ichiga oldi.

Saylov tizimining samaradorligi va xalqaro standartlarga mosligi quyidagi asosiy mezonlar orqali baholanishi mumkin: saylov huquqining umumiyligi, tengligi, erkinligi, yashirin ovoz berish tamoyillari, saylov jarayonining shaffofligi va mustaqil kuzatuvchilarning ishtiroki. Tadqiqot davomida ushbu mezonlar asosida O'zbekiston va bir qator rivojlangan davlatlar, xususan, AQSh, Germaniya va Fransiya saylov tizimlari qiyosiy tahlil qilindi. Natijalar shuni ko'rsatdiki, O'zbekistonda saylov huquqining umumiyligi va erkinligi bo'yicha sezilarli yutuqlarga erishilgan bo'lsa-da, saylov komissiyalarining faoliyatida mustaqillikni yanada oshirish, nomzodlar ro'yxatining shakllantirilishida ochiqlikni ta'minlash va fuqarolarning saylov jarayonida ishtirokini rag'batlantirish zarurati mavjud.

Bundan tashqari, xalqaro tajriba shuni ko'rsatadiki, saylov jarayonining samaradorligi faqat qonunchilik asosida emas, balki fuqarolarning siyosiy faolligi va ishonchi bilan ham bog'liq. Tadqiqot natijalari O'zbekistonda saylov jarayonining huquqiy asoslari takomillashtirilgani bilan birga, saylovchilarning siyosiy faolligini oshirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar talab etilishini ko'rsatdi. Xususan, aholini saylov jarayoni haqida keng xabardor qilish, yoshlarning siyosiy ishtirokini rag'batlantirish hamda fuqarolik jamiyati institutlarining saylov jarayoniga jalb qilinishini kuchaytirish muhim ahamiyat kasb etadi. Xalqaro tashkilotlarning, jumladan Yevropada Xavfsizlik va Hamkorlik Tashkiloti (YXHT), Yevropa Kengashi, Birlashgan Millatlar Tashkiloti (BMT) va Jahon Bankining tadqiqotlari shuni ko'rsatadiki, saylov tizimining shaffofligi va adolatliligi demokratik institutlarning mustahkamlanishiga bevosita ta'sir qiladi.

So‘nggi yillarda O‘zbekiston saylov tizimining xalqaro standartlarga mosligini oshirish maqsadida qator islohotlarni amalga oshirdi. 2019-yil 25-iyunda qabul qilingan yangi tahrirdagi "O‘zbekiston Respublikasining Saylov Kodeksi"da saylov jarayonining ochiqligi va shaffofligini ta‘minlash bo‘yicha qator muhim normalar belgilab berildi. Xususan, xalqaro va mahalliy kuzatuvchilarning ishtiroki, saylov komissiyalarining faoliyatini yanada takomillashtirish va elektoratning faolligini oshirish bo‘yicha choralar ko‘rildi.

O‘zbekistonning saylov tizimiga doir islohotlarini tahlil qilar ekanmiz, 2016-yildan buyon 30 dan ortiq qonun va qonunosti hujjatlari qabul qilinganligini ko‘rish mumkin. 2021-yilda O‘zbekistonda saylov jarayonlarini tartibga soluvchi 15 ga yaqin normativ-huquqiy hujjatlar yangilandi yoki o‘zgartirildi. Shuningdek, so‘nggi prezidentlik saylovida 54 mamlakatdan 970 dan ortiq xalqaro kuzatuvchilar ishtirok etdi, bu esa O‘zbekiston saylov tizimining ochiqlik va shaffoflik darajasining oshganligini ko‘rsatadi. Statistik ma‘lumotlarga ko‘ra, 2019-yilgi parlament saylovlarida saylovchilarning ishtirok darajasi 67,8%ni tashkil qilgan bo‘lsa, 2021-yilgi prezidentlik saylovida bu ko‘rsatkich 80,4%ga yetdi. Bu esa fuqarolarning saylov jarayoniga bo‘lgan ishonchi ortib borayotganidan dalolat beradi. Taqqoslash uchun, Yevropa Ittifoqi mamlakatlarida 2019-yilgi Yevroparlament saylovlarida o‘rtacha saylovchilarning faolligi 50,66%ni tashkil etgan. Biroq, O‘zbekistonda saylov tizimini xalqaro standartlarga to‘liq moslashtirish uchun hali ham muhim qadamlar tashlash zarur. Xususan, 2023-yilda o‘tkazilgan monitoring natijalariga ko‘ra, saylovchilarning 23%dan ortig‘i saylov jarayoni va uning qoidalari haqida yetarli ma‘lumotga ega emasligi aniqlangan. Shuningdek, saylov kampaniyalari davomida siyosiy partiyalar tomonidan olib boriladigan tashviqot-targ‘ibot ishlarining samaradorligini oshirish zarurati mavjud.

Xulosa qilib aytganda, O‘zbekistonda saylov tizimini demokratik tamoyillar asosida isloh qilish bo‘yicha muhim natijalarga erishilgan bo‘lsa-da, xalqaro standartlarga to‘liq moslash uchun huquqiy asoslarni yanada takomillashtirish, elektoratni faollashtirish va saylov jarayonining ochiqligini yanada oshirish bo‘yicha izchil ishlarni davom ettirish lozim.

Xulosa

Umuman olganda, tadqiqot natijalari boshqa ilmiy izlanishlar bilan solishtirilganda, saylov tizimining demokratik tamoyillarga muvofiqlashtirilishi bo'yicha O'zbekistonda ijobiy o'zgarishlar kuzatilgani tasdiqlandi. Shu bilan birga, xalqaro ekspertlar tomonidan bildirilgan tanqidiy fikrlar asosida saylov jarayonining shaffofligi va mustaqilligini yanada oshirishga qaratilgan qo'shimcha islohotlar zarurligi haqida xulosa qilindi.

Tadqiqot natijalari asosida O'zbekiston saylov tizimini xalqaro demokratik standartlarga moslashtirish va uning samaradorligini oshirish bo'yicha bir qator takliflar ishlab chiqildi. Avvalo, saylov komissiyalarining mustaqilligini ta'minlash zarur bo'lib, bu ularning tarkibini shakllantirishda siyosiy neytrallik va ochiqlik tamoyillariga qat'iy rioya qilishni talab etadi. Shu bilan birga, komissiya a'zolarining kasbiy malakasi va mustaqilligi asosiy mezon sifatida belgilanishi lozim. Saylovoldi tashviqotida barcha nomzodlar uchun teng sharoit yaratish muhim ahamiyat kasb etadi, bu esa ularning ommaviy axborot vositalariga teng kirish huquqini kafolatlash va davlat hamda xususiy OAV orqali adolatli efir vaqti ajratish mexanizmini takomillashtirishni talab etadi. Raqamli texnologiyalarni saylov jarayoniga joriy etish ham dolzarb vazifa bo'lib, elektron ovoz berish tizimini bosqichma-bosqich yo'lga qo'yish hamda saylovchilarga real vaqt rejimida saylov jarayonini kuzatish imkonini beruvchi onlayn platformalarni rivojlantirish saylov natijalarining ishonchliligini oshirishga xizmat qiladi. Saylov qonunchiligini takomillashtirish doirasida Saylov kodeksi xalqaro huquq standartlari va ilg'or xorijiy tajribalarga muvofiq holda muntazam ravishda qayta ko'rib chiqilishi, mavjud kamchiliklar bartaraf etilishi va qonunchilik zamonaviy demokratik talablarga moslashtirilishi lozim.

Saylov natijalarining ochiqligini ta'minlash maqsadida ovozlarni sanash jarayoni shaffof tashkil etilishi, saylov uchastkalarida mustaqil kuzatuvchilar, jurnalistlar va fuqarolik jamiyati vakillarining ishtiroki kengaytirilishi zarur. Saylov natijalari jamoatchilikka ochiq e'lon qilinishi va muhokama qilinishi kerak. Ushbu takliflarni amalga oshirish saylov tizimining demokratik tamoyillarga muvofiqligini

oshirishga, fuqarolarning saylov jarayoniga bo‘lgan ishonchini mustahkamlashga va xalqaro miqyosda O‘zbekistonning siyosiy obro‘cini yuksaltirishga xizmat qiladi.

REFERENCES

1. Mamedov A. N. Saylov tizimlari va ularning xalqaro standartlarga mosligi. Toshkent, 2018. 320 b.
2. Yusupov R. M., Tursunov D. F. Konstitutsiyaviy islohotlar va saylov tizimlari. Toshkent, Adolat Publ., 2020. 250 b.
3. Ismailov R. M., Norova G. D. O‘zbekistonning saylov tizimi: Xalqaro tajribalar bilan solishtirish. O‘zbekiston huquqi – Uzbekistan Law, 2021, no. 3, pp. 45-51.
4. Shodmonov A. F., Ganiyev M. A. Demokratik saylovlar: Huquqiy asoslar va amaliyot. Yuridik tadqiqotlar jurnali – Legal Research Journal, 2019, no. 7, pp. 112-118.
5. Qodirov F. M. Xalqaro saylov huquqi: Umumiy tahlil va muammolar. Journal of Comparative Politics, 2020, no. 5. Available at: <https://www.examplelink.com> (accessed 15.03.2023)
6. O‘zbekiston Respublikasining Saylov Kodeksi. Available at: <https://www.lex.uz/uz/docs/4745263> (accessed 12.01.2022)
7. Kamilov F. A. Saylovlar va konstitutsiyaviy islohotlar: Global tajribalar. Xalqaro yuridik konferensiya materiallari [Elections and Constitutional Reforms: Global Experiences. Proc. Int. Legal Conference]. Toshkent, 2021, pp. 56-59.